

УДК 911.3

Чернова Г.В.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Регіональні особливості розвитку санаторно-курортного комплексу Вінницької області

Стаття присвячена регіональним особливостям санаторно-курортного комплексу Вінницької області. Окреслено передумови становлення санаторно-курортного комплексу регіону, зокрема основою йому формування визначено наявність сприятливих природних умов та ресурсів. Актуальність питання зумовлена необхідністю проведення аналізу функціонування та розвитку санаторно-курортного комплексу Вінниччини в цілому, та кожного рекреаційного району зокрема. Зважаючи на значні рекреаційні ресурси у різних регіонах України, виникає потреба наукового обґрунтування рекреаційної діяльності та створення найбільш сприятливих умов для лікування та оздоровлення людей, зокрема для дітей та спеціальних груп населення. У статті визначено географію та особливості функціонування санаторно-курортних закладів як основи регіональної туристичної галузі, динаміка та зміни у їх структурі, спеціалізації. Проаналізовано показники споживання лікувально-оздоровчих послуг, виявлені основні тенденції. Розглядається сучасний стан розвитку санаторно-курортного комплексу Вінницької області та звертається увага на проблеми в цій галузі господарства регіону та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: санаторно-курортне господарство, курортно-лікувальна рекреація, санаторно-курортний комплекс, туристсько-рекреаційні ресурси, територіальна організація.

Чернова А.В. Общественно-географические аспекты развития санаторно-курортного комплекса Винницкой области. Стаття посвящена региональным особенностям санаторно-курортного комплекса Винницкой области. Рассмотрены предпосылки формирования санаторно-курортного комплекса региона, в том числе основой его формирования определено наличие благоприятных природных условий и ресурсов. Актуальность вопроса обусловлена необходимостью проведения анализа функционирования и развития санаторно-курортного комплекса Винниччины в целом, и каждого рекреационного района в том числе. Ввиду значительных рекреационных ресурсов в разных регионах Украины, возникает потребность научного обоснования рекреационной деятельности и создания более благоприятных условий для лечения и оздоровления людей, в том числе детей и специальных групп населения. В статье определена география и особенности функционирования санаторно-курортных заведений как основы региональной туристической индустрии, динамика и изменения в их структуре, специализации. Осуществлен анализ показателей потребления лечебно-оздоровительных услуг, определены основные тенденции. Рассматривается современное состояние развития санаторно-курортного комплекса Винницкой области и обращается внимание на проблемы в этой отрасли хозяйства региона и возможные пути их разрешения.

Ключевые слова: санаторно-курортное хозяйство, курортно-лечебная рекреация, санаторно-курортный комплекс, рекреационные ресурсы, территориальная организация.

Chernova A.V Regional features of sanatorium-resort complex of the Vinnytsa region development. The article is sanctified to the regional features of sanatorium-resort complex of the Vinnitsa region. Pre-conditions of regional sanatorium-resort complex becoming are outlined; in particular the presence of favorable natural terms and resources is a basis of its forming. Actuality of question is predefined by the necessity of analysis of functioning and development of sanatorium-resort complex realization of Vinnitsa region on the whole, and every recreational district in particular. Having regard to considerable recreational resources in the different regions of Ukraine, there is a necessity of scientific ground of recreational activity and creation of the most favorable terms for treatment and making healthy of people, in particular for children and task forces of population. The geography and features of sanatorium-resort establishments functioning as bases of regional tourist industry, dynamics and change in their structure, specializations are identified in the article. The indexes of consumption of curatively-health services are analyzed, basic tendencies are reduced. The sanatorium-resort complex modern development of the Vinnitsa area is considered, and attention applies on the problems in this industry of economy of region and possible ways of their decision.

Keywords: sanatorium-resort economy, resort-curative recreation, sanatorium-resort complex, tourist-recreational resources, territorial organization.

Наявність проблеми. Санаторно-курортна сфера України має давні традиції та продовжує свій розвиток завдяки постійно зростаючому попиту на рекреаційні послуги. Від функціонування санаторно-курортних та оздоровчих закладів залежить оздоровлення та лікування людей, що має важливе соціальне значення. У зв'язку з цим доцільним є дослідження і пошук наукових напрямів розвитку санаторно-курортного господарства як на державному, так і регіональному рівнях.

Аналіз наявних досліджень з проблематики. Удосконалення територіальної організації рекреаційного господарства є питанням багатоаспектним, тому ґрунтується на дослідженнях в багатьох галузях науки, серед яких особливою ґрунтовністю відрізняються праці Ю.А. Веденіна, П.В. Гудзя, І.В. Зоріна, М.П. Крачила, В.І. Мацоли, О.О. Багрова, М.І. Долішнього, В.С. Преображенського та ін. У працях цих дослідників розкрито сутність соціально-економічних характеристик санаторно-курортної сфери як складової рекреаційного господарства, особливості надання рекреаційних послуг, структурні складові, економічні особливості й основи системи управління, що створює змістовний фундамент для подальших досліджень.

Питання перспективи розвитку та конкурентоспроможності підприємств санаторно-курортного типу вивчали І.Т. Балабанов, В.В. Петрова, Л.В. Щербина, К.Д. Бабаєв, різним аспектам розвитку санаторно-курортного сфери присвятили свої праці С.Ю. Цьохла, О.А. Нікітіна, Н.М. Влащенко, М.П. Висоцька [1, 2, 5] тощо.

Мета статті – дослідити основні тенденції розвитку санаторно-курортного комплексу Вінницької області та окреслити проблеми, що йому перешкоджають.

Результати дослідження. Санаторно-курортна діяльність є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки Вінницької області. Найбільше значення для розвитку рекреації мають санаторно-курортні установи та інші заклади відпочинку. На території Вінницької області, станом на 1.01.2014 р. розташовано 25 закладів тривалого перебування, з них 20 – санаторіїв, 4 – санаторії-профілакторії та одна база відпочинку, із загальною кількістю місць у місяць максимального заповнення – 5063 (табл. 1).

Таблиця 1

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Вінницької області

	1985	1990	1995	2000	2005	2011	2013	2014
Санаторії та пансіонати з лікуванням	16	17	21	22	21	21	22	20
у них ліжок, тис.	3,9	5,4	6,0	4,2	5,2	4,9	5,4	5,1
Із заг. к-сті санаторіїв і пансіонатів з лікуванням								
дитячі санаторії	6	6	7	10	10	11	11	9
у них ліжок	550	550	795	1070	1644	1824	1824	1420
Санаторії-профілакторії	4	6	8	6	6	6	5	4
у них ліжок	378	395	425	300	350	325	295	244
Будинки і пансіонати відпочинку	6	6	2	---	1	-	-	-
у них місць	2106	1459	570	---	--	-	-	-
Бази та ін. заклади відпочинку	---	---	7	3	3	3	1	1
у них місць	---	---	921	302	307	300	75	254

В оздоровчих закладах області у 2014 р. було оздоровлено 61 тис. осіб, зокрема у санаторіях – 58,1 тис. осіб.

Курортно-лікувальна рекреація на території області представлена 25 лікувальними закладами - 20 – санаторіями та 4 – санаторіями-профілакторіями, із загальною кількістю місць у місяць максимального заповнення – 5063. У цих закладах щорічно проходять лікування більше 60 тис. чол. 95,3% усіх пацієнтів лікувальних закладів лікувались та оздоровлювались у санаторіях. Із загальної кількості санаторіїв і пансіонатів з лікуванням майже 45% - це заклади для дітей, у яких щорічно відпочиває близько 8 тис. дітей. Основними напрямками спеціалізації санаторіїв є лікування опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, органів дихання, кровообігу, а також захворювання нервової системи і туберкульозу. У санаторіях Вінниччини отримують лікування наші співвітчизники, лише 2,5% становлять іноземці, найбільша їх кількість відпочиває та оздоровлюється в санаторіях Хмільника (93%). Здебільшого це громадяни Молдови, ФРН та Польщі [4, с. 104-115].

Рекреаційною зоною області є м. Хмільник, де розташований ряд санаторіїв: ЦВКС «Хмільник», МРЦ «Південний Буг», «Поділля», «Березовий гай», ДП «Клінічний санаторій Хмільник», Медичний центр реабілітації залізничників. Хмільник є бальнеологічним курортом державного значення і займає площу 2049,3 га. На території курорту поєднані унікальні природно-рекреаційні ресурси: помірно-теплий, м'який клімат, значні запаси радонових мінеральних вод, торф'яні грязі. Справжньою перлиною курорту Хмільник є санаторій «Поділля», який на сьогоднішній день є одним з найвідоміших санаторіїв з добре розвинутою інфраструктурою лікувальної справи. Спеціалізацією санаторію є лікування опорно-рухового апарату, серцево-судинна і периферична нервова система.

Відомі в області та за її межами і такі санаторії, як «Гірський», що знаходиться на березі Дністра серед чудового парку в с. Бронниця Могилів-Подільського району. Профілюючим у санаторії є лікування захворювань нервової, серцево-судинної систем та органів дихання. Санаторій «Авангард» дочірнє підприємство ЗАТ «Укрпрофоздоровниця», знаходиться в м. Немирів, на території дендропарку, що є пам'яткою садово-паркового мистецтва ХІХ ст. Його спеціалізацією є реабілітація пульмонологічних, опікових, кардіологічних, загально-соматичних хворих і вагітних жінок. Санаторій «Сокілець» знаходиться на березі Південного Бугу, в 15 км. від м. Немирова, в с. Сокілець. Неповторності санаторію надають зелені тераси, на яких розміщені житлові корпуси, гранітні пороги, чисте повітря. Профілюючим в санаторії є лікування органів дихання, травлення, системи кровообігу та захворювань опорно-рухового апарату [3, с. 104-115].

Зауважимо, що значна частка санаторіїв Вінниччини є закладами для хворих на туберкульоз (21%). Серед них варто назвати Северинівський санаторій Вінницького обласного управління охорони здоров'я (Жмеринський район), обласний підлітковий санаторій «Лісова пісня» (с. Кашперівка Козятинського району), Тиманівський обласний санаторій для дорослих (Тулчинський район), Могилів-Подільський дитячий санаторій, Маньковецький обласний дитячий санаторій (Барський район).

У розміщенні лікувально-оздоровчих закладів Вінницької області можна виділити такі особливості: орієнтація на природні рекреаційні ресурси – мінеральні води, лікувальні грязі, значні лісові масиви та мальовничість території. Ці особливості впливають на нерівномірність розподілу закладів лікувальної рекреації: найбільше їх розміщується в Хмільницькому, Вінницькому, Могилів-Подільському районах, де основою рекреаційного освоєння території є лікувальні

мінеральні води, річки Дністер і Південний Буг. У Бершадському, Іллінецькому, Калинівському, Липовецькому, Літинському, Муровано-Куриловецькому, Оратівському, Піщанському, Чернівецькому районах заклади лікувальної рекреації відсутні.

Варто зазначити, що за результатами соціологічного моніторингу потреба в лікуванні, як переважаючого виду відпочинку, характерна для вікової групи 46-55 років і старше (52%). Протягом 2014 р. із частки населення області, що виїжджало з постійного місця проживання з метою відпочинку, лише 5% респондентів відпочивали та оздоровлювались в санаторіях Вінниччини (Хмільник, Немирів, Могилів-Подільський) та 6,5% у санаторіях інших регіонів України.

Оздоровчі заклади області представлені базами відпочинку (1) та дитячими оздоровчими таборами (629) загальною кількістю 5,6 тис. місць (на 2014 р.). У оздоровчих закладах області щорічно оздоровлюється близько 60 тис. осіб. Варто відмітити суттєву перевагу у структурі оздоровчих закладів – дитячих таборів (табл. 2).

Таблиця 2

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку Вінницької області

Роки	Кількість закладів, одиниць		У них місць, одиниць		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення ¹
2000	64	22	5835	5251	18157	15450
2005	806	19	6135	5030	91102	15079
2010	803	20	5601	5451	78361	10994
2013	826	20	5480	5330	81189	11367
2014	629	19	5380	5230	60700	11736

У літній сезон 2014 р. на території області функціонувало 629 дитячих закладів оздоровлення (у 2013 р. – 826), розташованих у мальовничих куточках області, на берегах річок та озер, в лісових масивах. Серед найвідоміших позаміських оздоровчих дитячих таборів області варто назвати: «Колос», імені М. Коцюбинського (м. Вінниця); «Наддністрянський», «Орбіта» (Могилів-Подільський район); «Подільський Артек», імені Желюка (Тульчинський район); «Маяк» (Тиврівський район); імені Медвецького (Барський район); «Ювілейний», «Супутник» (Гайсинський район) тощо.

У таборах відпочивали та оздоровлювались діти не лише нашого регіону, а й інших областей України (Івано-Франківська, Хмельницька, Київська) та інших країн (Польща, Росія). Найбільша кількість таборів розташувалась у Вінницькому, Могилів-Подільському, Хмельницькому, Бершадському, Жмеринському районах. Найбільше дітей оздоровлено в Могилів-Подільському, Тиврівському, Тростянецькому, Гайсинському та Немирівському районах.

Упродовж 2014 р. в межах області відпочило і оздоровилось на 25% менше дітей та підлітків, ніж за відповідний період 2013 р., і їх кількість склала 60,7 тис. осіб, зокрема у закладах оздоровлення – 11,7 тис. осіб. Таке зменшення пов'язано із збільшенням вартості путівок та зниженням рівня добробуту населення.

У межах області розташовано також база відпочинку в с. Степашки Гайсинського району на 254 місця, яка спеціалізується на загальнооздоровчому відпочинку. Цей заклад відзначається простотою обладнання і максимальним використанням місцевих природних рекреаційних ресурсів. Будинки та

пансіонати відпочинку на Вінниччині зараз відсутні. Заклади відпочинку, які працюють на базі рекреаційних ресурсів області, використовуються переважно жителями Вінниччини.

Подальший розвиток санаторно-курортного комплексу Вінниччини гальмується через наявність низки негативних факторів: відсутність цілісної системи управління санаторно-курортним комплексом в регіоні; недостатній обсяг інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази області; відсутність відповідних об'єктів для розвитку оздоровчої діяльності у сільській місцевості; невідповідність більшості лікувально-оздоровчих закладів міжнародним стандартам тощо.

Висновки. Сучасний стан санаторно-курортного комплексу Вінницької області вимагає низки заходів, спрямованих на його покращення. Зокрема, це залучення інвестицій, розширення асортименту санаторно-курортних послуг, координація діяльності в цій сфері усіх зацікавлених суб'єктів підприємництва для підвищення ефективності функціонування даної галузі.

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ, 2001. – 395 с.
2. Влащенко Н.М. Потенціал санаторно-курортного комплексу: завдання дослідження і розвитку / Н.М. Ващенко [Електрон. ресурс] – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal.
3. Курорти та санаторії України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://sanikur.com/uk/sanatoriums/>.
4. Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 р. / За ред. С.Н. Ігнатова, Вінниця, 2015. – С. 541-543.
5. Цёхла С.Ю. Основные экономические проблемы санаторно-курортного комплекса Крыма / С.Ю. Цёхла // Экономика Крыма. – 2006. – № 17. – С. 107-109.
1. Beydyk O.O. Rekreatsiyno-turysts'ki resursy Ukrayiny: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya / O.O. Beydyk. – K.: VPTS, 2001. – 395 s.
2. Vlashchenko N.M. Potentsial sanatorno-kurortnoho kompleksu: zavdannya doslidzhennya i rozvytku / N.M. Vashchenko [Elektron. resurs] – Rezhym dostupu: www.nbuv.gov.ua/portal.
3. Kurorty ta sanatoriyi Ukrayiny [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sanikur.com/uk/sanatoriums/>.
4. Statystychnyy shchorichnyk Vinnychchyny za 2014 r. / Za red. S.N. Ihnatova, Vinnytsya, 2015. – S. 541-543.
5. Tsekhla S.YU. Osnovnye ékonomycheskye problemy sanatorno-kurortnoho kompleksa Kryma / S.YU. Tsekhla // Ekonomyka Kryma. – 2006. – № 17. – S. 107-109.

Подано до редакції 11.03.2016

Рецензент – кандидат географічних наук Л.М. Кирилюк